

FOI MEMO

Projekt/Project

Sidnr/Page no

RUFS

1 (12)

Projektnummer/Project no Kund/Customer

A18101
FoT-område

Försvarsdepartementet

Handläggare/Our reference

Jonas Kjellén

Datum/Date

2018-12-07

Memo nummer/number

FOI Memo 6569

Rysslands ständiga marina närvaro i Medelhavet

- Krigsutbrottet i Syrien 2011 var en katalysator för en ökad rysk marin närvaro i Medelhavet.
- Sedan 2013 har den marina närvaron etappvis inriktas mot långsiktig marin närvaro, framför allt genom skapandet av ett fartygsförband med Medelhavet som operationsområde.
- Förutsättningarna för Svartahavsflottan att avdela fartyg för tjänstgöring i Medelhavet har ökat väsentligt sedan 2014, och förväntas att öka ytterligare de närmaste 4-5 åren.
- Förutsättningarna för marin underhållstjänst i Medelhavsområdet är goda, och den pågående utbyggnaden av understödspunkten i Tartus innebär att Ryssland inom kort kommer att förfoga över en mindre marinbas i Medelhavet.

Detta memo redogör för hur Rysslands marinstridskrafter gradvis ökat sin närvaro i Medelhavet. I fokus är framför allt den ständiga marina närvaro som etablerades 2013; dess utveckling under de sex år den formellt existerat samt förutsättningarna för dess vidmakthållande eller ökande. De förutsättningar som studeras är framför allt tillgången till fartyg att avdela för tjänstgöring i Medelhavet och förutsättningarna att försörja Medelhavsflottan i Medelhavsregionen.

Motiv för en ökad rysk marin närvaro i Medelhavet

De ryska marinstridskrafternas ständigt operativa förband i Medelhavet¹ (hädanefter Medelhavsflottan) inrättades i juni 2013. I samband med detta underströk försvarsminister Sergej Sjojgu att dess existens utgör en garant för att Rysslands nationella intressen tillgodoses i en instabil region (Försvarsministeriet 2013). Att dessa intressen framför allt är säkerhetspolitiska framgår tydligt i två centrala strategidokument som tagits fram och fastställts sedan 2015. Dessa två är marindoktrinen från 2015 och dokumentet ”Grunder för den ryska federationens statliga politik inom det marina verksamhetsområdet fram till 2030”² från 2017 (hädanefter ”Grunder för Rysslands marina politik”).

Rysslands Marindoktrin³ berör rysk politik inom en rad olika områden med bäring på landets verksamhet på världshaven, i kustområden och de inre vattenvägarna. Dokumentet ersätter sin föregångare från 2001 och omfattar mål och principer för såväl civil som militär maritim aktivitet, exempelvis sjöfart, fiske, havsforskning, energiutvinning och transport, kustbevakning och de ryska marinstridskrafternas närvaro på världshaven. Dokumentet delar i artiklarna 51-53 upp världshaven i sex stycken ”regionala

¹ Postajannoje operativnoje sojedinenije Vojenno-Morskogo flota na Sredizemnom More

² Osnovy gosudarstvennoj politiki Rossijskoj Federatsii v oblasti vojenno-morskogo dejatel'nost na period do 2030 goda

³ Morskaja doktrina Rossijskoj Federatsii

FOI MEMO	Datum/Date 2018-12-07	Sida/Page 2 (12)
Titel/Title Rysslands ständiga marina närvaro i Medelhavet		Memo nummer/number FOI Memo 6569

prioritetsområden”.⁴ Medelhavet liksom Svarta havet och Azovska sjön är en del av prioritetsområde Atlanten, där det framför allt är relationen till Nato som avgör den ryska maritima politiken. Till skillnad från prioritetsområdet Atlanten i stort och andra havsområden där den maritima politiken omfattar ett flertal områden av både civil och militär natur, har den maritima politiken i Medelhavet i princip uteslutande ett säkerhetspolitiskt fokus. Att ”föra en målinriktad politik för att skapa militär-politisk stabilitet i regionen” och ”sörja för en tillräcklig stor och ständig närvaro av de ryska marinstridskrafterna” är enligt artikel 58 i dokumentet grunden för den maritima politiken i Medelhavet. Medelhavsområdet är dessutom det enda havsområdet där kravet på marinstridskrafternas verksamhet är ”permanent närvaro”, till skillnad från exempelvis Atlanten eller Indiska oceanen där doktrinen fastställer ”tillräcklig” eller ”periodisk” närvaro (Marindoktrinen 2015).

Dokumentet ”Grunder för Rysslands marina politik” preciserar, utifrån en bedömning av omvärldsutvecklingen fram till 2030, formuleringar i andra styrande dokument. Exempel på sådana dokument är den Nationella säkerhetsstrategin, Militärdoktrinen, Marindoktrinen med flera. Exempelvis beskrivs hot och militära faror som till exempel är kopplade till nya marina styrkeförhållanden, ökad konkurrens och instabilitet på världshaven, nya teknologier och viljan från ett fåtal länder att dominera världshaven. I syfte att möta dessa hot och faror definieras även mål, uppgifter och prioriterade utvecklingsriktningar för de ryska marinstridskrafterna.⁵ Dokumentet pekar endast undantagsvis ut geografiska regioner av särskild vikt. Två sådana undantag är dels behovet av en ständig närvaro av de ryska marinstridskrafterna i Medelhavet och dels en ökad militär operativ förmåga på Krim. I bägge fallen anges rysk militär närvaro utgöra ett instrument för strategisk avskräckning, och en huvuduppgift för den marina närvaron i Medelhavet är enligt artikel 38 i dokumentet att avvärja militära konflikter (Grunder för Rysslands marina politik 2017).

Dokumentet visar att Medelhavet har en säkerhetspolitisk särställning gentemot andra havsområden utan rysk kustlinje, och en ständig rysk marin närvaro säkerställer handlingsutrymme att kunna påverka skeenden av säkerhetspolitisk vikt för Ryssland. I stora drag är detta detsamma som motiverade Sovjetunionen att vidmakthålla en ständig marin närvaro i Medelhavet under åren 1967-92. Att den nuvarande ryska marina närvaron etableras utifrån den sovjetiska förlagan betraktas därför i rysk media som en självklarhet (VPK 2013). Enligt den sista chefen för den sovjetiska Medelhavseskadern, amiral Jurij Sysujev, var det tack vare den ständiga marina närvaron som Sovjetunionens nationella intressen kunde värnas under skeenden såsom sexdagarskriget 1967, Jom kippurkriget 1973, Cypernkrisen 1974, kriget i Libanon under 1980-talet och USAs flygbombningar av Libyen 1986. Amiral Sysujev menar vidare att frånvaron av rysk marin närvaro i Medelhavet begränsade Rysslands internationella auktoritet under 1990 och 00-talen. Därigenom förstördes också den säkerhetspolitiska balansen i Medelhavsområdet, vilket i sin tur möjliggjorde Natos aggression mot Serbien 1999. Den Nato-ledda militära interventionen i Libyen 2011 som kritiserades skarpt av Ryssland är ytterligare ett exempel på detta (Sysujev 2012).

Det ryska Medelhavsförbandet

I och med att den sovjetiska motsvarigheten så tydligt är en förlaga till den ryska marina närvaron är en jämförelse av dem intressant av flera anledningar. Dels finns det skillnader i fartygsförbandens storlek och sammansättning och dels finns skillnader i Rysslands och Sovjetunionens förutsättningar att genomföra marina operationer i medelhavsområdet.

Det förband som upprätthöll den sovjetiska marina närvaron skapades 1967 och är mest känt under benämningen *5. medelhavseskadern*. Antalet fartyg⁶ i förbandet varierade över tid men redan i början av 1970-talet uppgick den marina närvaron till mellan 40-70 fartyg, där variationen i antal fartyg huvudsakligen berodde på årstid (New York Times 1970). Att den Sovjetiska marina närvaron fortsatte att vara hög och prioriterad in på 1980-talet bekräftas av amiral Valentin Selivanov, chef för *5. medelhavseskadern* under åren 1981-85. Under denna period uppgick Medelhavseskadern stundtals till 70-80 fartyg, av vilka 10-14 var

⁴ Atlanten, Arktis, Stilla Havet, Kaspiska havet, Indiska Oceanen och Antarktis.

⁵ Vilket i detta fall även inbegriper den ryska kustbevakningen vilken lyder under den federala säkerhetstjänsten (FSB).

⁶ Inkluderar ytfartyg, ubåtar och hjälpfartyg.

FOI MEMO	Datum/Date 2018-12-07	Sida/Page 3 (12)
Titel/Title Rysslands ständiga marina närvaro i Medelhavet		Memo nummer/number FOI Memo 6569

ubåtar och 25-30 ytstridsfartyg av olika klasser och storlek. På grund av frånvaron av en sovjetisk marinbas i operationsområdet bestod ungefär hälften av styrkan av olika typer av hjälpfartyg⁷ (Vojennoje Obozrenije 2016). Det fanns emellertid överenskommelser med först Egypten och därefter Syrien som medgav inlöp till hamn för exempelvis besättningsbyten och bunkring. Från mitten av 1980-talet utökades möjligheterna till marin underhållstjänst i Medelhavet då en rysk marin understödspunkt⁸ skapades i den syriska hamnstaden Tartus (Lenta 2017). I och med att Ryssland inte vidmakthöll den ständiga närvaron i Medelhavet avvecklades Medelhavseskadern 1992, kort efter Sovjetunionens upplösning.

Det ryska Medelhavsförbandet skapades i juni 2013 och har därefter förändrats i tre etapper. Under den första prioriterades framför allt närvaron i sig med få krav på specifika operativa förmågor. Perioden som löpte fram till mitten av 2015 innebar få skillnader mot den befintliga marina verksamheten, vilken inleddes redan 2011 i samband med krigsutbrottet i Syrien. Den andra etappen startade under hösten 2015 i samband med att Ryssland intervenerade i Syrien. Detta ledde till att den marina verksamheten koncentrerades till östra Medelhavet och att fartygssammansättningen anpassades för att stödja den militära operationen. Under den tredje etappen vilken inleddes gradvis under 2016-17 började Svartahavsmarinens ta ett större ansvar för närvaron i Medelhavet, vilket skedde tack vare en omfattande fartygsförnyelse. Från denna period började förbandets sammansättning även bli mer enhetlig över tid.

Första etappen - Etablering av ständig rysk marin närvaro 2013

Etableringen av en ständig marin närvaro i juni 2013 ledde inte till några omedelbara förändringar i den marina verksamheten på Medelhavet. Den redan pågående verksamheten i form av sjötransporter mellan ryska hamnar och Syrien (den s.k. "Syrienexpressen"), regelbunden närvaro av signalspaningsfartyg samt baseringen av ett verkstadsfartyg vid understödspunkten i Tartus införlivades i Medelhavsförbandets taktiska grupper (Army & Navy 2013). Även före krigsutbrottet i Syrien 2011 hade Ryssland haft en regelbunden och med ryska mått mätt, stundtals hög marin närvaro på Medelhavet. Den avgörande skillnaden nu var att närvaron skulle vara oavbruten samt uppgå till minst tio örlogsfartyg. För att nå detta mål tjänstgjorde fartyg och fartygsgrupper från olika delar av Ryssland växelvis i Medelhavsförbandet. På grund av långa avstånd från hemmahamn hade Stillahavsmarinens fartyg större behov av medföljande hjälpfartyg, vilket ledde till stor variation i Medelhavsförbandets sammansättning över tid. Under de första åren var det dessutom mer regel än undantag att närvaron utgjordes av fartyg som dröjde sig kvar i Medelhavet i samband med annan verksamhet. Medelhavsförbandets huvudsakliga uppgift tycks under denna första period ha varit att vidmakthålla en ständig närvaro om tio örlogsfartyg, utan krav på att kontinuerligt verka med likartade förmågor.

De försämrade relationerna till flera västeuropeiska länder som följde av illegala annekteringen av Krim 2014 innebar även att övningssamarbeten avbröts. Ett sådant exempel är den rysk-italienska marinövningsserien IONIEX som länderna genomförde i Medelhavet åren 2010-13. Under våren 2015 genomförde Ryssland två bilaterala marinövningar i Medelhavet, först med Kina och därefter Egypten. Ur ett ryskt perspektiv var övningarna delvis en ersättning för de avvecklade övningsrelationerna med väst- och Natoländer.

Andra etappen - Rysslands intervention i Syrien 2015

Rysslands intervention i det syriska inbördeskriget från september 2015 innebar omställningar i medelhavsnärvaron. Framför allt koncentrerades den ryska marina verksamheten i allt högre grad till östra Medelhavet, och de ryska marinstridskrafterna inriktades främst på att understödja interventionen. De ryska sjötransporterna med ryska landstigningsfartyg intensifierades och försvarsministeriet anskaffade civila transportfartyg för att ytterligare öka transportkapaciteten. För att under etableringsfasen skydda den ryska militära interventionen med kvalificerat luftvärn uppehöll sig, från september 2015, ständigt en rysk

⁷ Exempelvis tank-, förråds- och verkstadsfartyg samt räddningsbogsereare.

⁸ Anläggningen benämns i Ryssland som 720. marina understödspunkten Tartus.

FOI MEMO	Datum/Date 2018-12-07	Sida/Page 4 (12)
Titel/Title Rysslands ständiga marina närvaro i Medelhavet		Memo nummer/number FOI Memo 6569

robotkryssare av SLAVA-klass utanför Syriens kust⁹. Under vintern 2016-17 opererade det ryska hangarfartyget "Admiral Kuznetsov" i östra Medelhavet från vilket, med blandat resultat, flygplan genomförde attacker mot mål i Syrien.

Tredje etappen – En anpassad och förstärkt marin närvaro 2017

I takt med att Ryssland trappade ner de militära operationerna i Syrien förändrades återigen Medelhavsförbandets sammansättning. Behovet av att skydda rysk trupp i Syrien med fartygsburet luftvärn minskade i takt med att markbaserade förmågor etablerades, likaså minskade intensiteten i de militära sjötransporterna. Det skedde dock inte till en återgång till ordningen som rådde före interventionen 2015, då det främsta målet var upprätthålla närvaron. Istället har Medelhavsnärvaron både utökats till att formellt omfatta 15 fartyg, samt att dess fartygssammansättning i högre grad anpassats för att lösa specifika operativa behov (TASS 2017). Förbandssammansättningen förändrades inom huvudsakligen tre områden: större vikt lades vid kontroll och skydd av havszonen i östra Medelhavet, fartyg beväpnade med kryssningsrobotsystemet *Kalibr* började finnas ständigt representerade i förbandet och 2017 tillfördes även ubåtar.

Kontrollen av havszonen i anslutning till Tartus har sedan 2016-17 ökat avsevärt. Sedan dess ingår minsvepare, antidiersionsfartyg och stridsbåtar ur Svartahavsmarinen kontinuerligt i Medelhavsförbandet. Dessa förmågor ingår vanligen i marinstridskrafternas sjöbevakningsbrigader, vilka ansvarar för skyddet av havsområdet i anslutning till ryska marinbaser.¹⁰ Om än i mindre omfattning än det skydd som marinbaser på ryskt territorium åtnjuter tyder förmågan på att understödspunktens betydelse har ökat, vilket ligger väl i linje med en pågående expansion av anläggningen.

I ett uttalande i maj 2018 meddelade Rysslands president, Vladimir Putin, att fartyg beväpnade och insatsberedda med kryssningsrobotsystem *Kalibr* kontinuerligt skulle vara en del av den ständiga närvaron i Medelhavet (Interfax 2018). Sannolikt hade det varit fallet redan under större delen av åren 2016-2017, men uttalandet bör sannolikt ses med bakgrund av den USA-ledda attacken med kryssningsrobotar mot mål i Syrien i april 2018. Utöver uppgiften om antalet fartyg som skall ingå i den ständiga närvaron, är detta en av få officiella uppgifter om Medelhavsförbandets operativa förmåga och sammansättning.

Av de sex nya ubåtar av KILO-klass avsedda för Svartahavsmarinen som levererats sedan 2015 har två, "Velikij Novgorod" och "Kolpino", inte anslutit till ubåtsbrigaden i Novorossijsk utan ingår sedan augusti 2017 i Medelhavsförbandet. Ubåtarna har förmåga att skjuta kryssningsrobotar av typ *Kalibr*, men särskiljer sig på den punkten inte från flera av de ryska ytfartygsklasser som verkar i Medelhavet. Ubåtsförmågan i sig är däremot en nyhet då Ryssland sedan början av 1990-talet haft ingen eller mycket låg verksamhet med konventionella ubåtar i Medelhavet. På grund av Montreux-konventionen från 1936, som reglerar sjöfarten genom Dardanellerna-Bosporen, finns det begränsade möjligheter för ubåtar baserade i Svarta havet att operera i Medelhavet¹¹. Givet att Ryssland har ambitionen att ständigt verka med konventionella attackubåtar i Medelhavet, återstår det att se hur varvsunderhåll och service för ubåtarna kommer att genomföras (Sjiskin 2018).

Både de operativa förändringarna och ökningen av numerären till 15 fartyg har möjliggjorts tack vare de senaste årens förstärkning av den ryska Svartahavsmarinen, som i slutet av 2016 meddelade att dess främsta prioritet under 2017 skulle komma att vara att avdela fartyg till närvaron i Medelhavet (Biznes FM 2016). Det kortare avståndet till hemmabas innebär dessutom dels en större flexibilitet men också en bättre anpassad fartygsstyrka. Tabell 1 återger en representativ bild för hur Medelhavsförbandets sammansättning sett ut de

⁹ Robotkryssaren av SLAVA-klass "Moskva" ur Svartahavsmarinen (sep 2015 – jan 2016) och därefter systerfartyget "Varjag" ur Stillahavsmarinen (jan – juni 2016). Bägge ytfartygen är utrustade med det långräckviddiga luftvärnsrobotsystemet S-300F (SA-N-6).

¹⁰ I sjöbevakningsbrigader, eller OVR-brigader (*Brigada Ochrany Vodnogo Rajona*), ingår framför allt mindre ubåtsjaktfartyg, små robotbåtar, minsvepare och antidiersionsfartyg.

¹¹ Konventionen tillåter passage för ubåtar tillhörande länder med maritim gräns till Svarta havet, men syftet med passagen skall dock vara ett av följande två: att för första gången efter inköp eller konstruktion, föra ubåten till sin hemmabas i Svarta havet eller för att genomföra reparationer vid varv beläget utanför Svarta havet. Konventionen medger därmed inte passage för Svartahavsmarinens ubåtar i syfte att genomföra operationer i Medelhavet.

FOI MEMO	Datum/Date 2018-12-07	Sida/Page 5 (12)
Titel/Title Rysslands ständiga marina närvaro i Medelhavet		Memo nummer/number FOI Memo 6569

senaste två åren. För de flesta fartygstyperna som ingår i förbandet byts fartygen ut ungefär var tredje eller fjärde månad, men sammansättningen förblir ungefär densamma över tid.

Tabell 1: Ungefärlig sammansättning av Medelhavsförbandet sedan mitten av 2016 – början av 2017.

Antal	Typ	Klass
2-5	Fregatter, attackkorvetter, robotbåtar	KRIVAK, KASJIN, GRIGOROVITJ, SVIJAZJSK
2	Attackubåtar	KILO
1	Underrättelsefartyg	MOMA, VISJNA
1	Utsjöminsvepare	NATJA
1	Antidiversionfartyg	GRATJONOK
2	Stridsbåtar	RAPTOR och/eller BK-16
1	Kranfartyg	KASJTAN
1	Verkstadsfartyg	AMUR
2-3	Landstigningsfartyg	ALLIGATOR, ROPUCHA
13-17		

Flyg- och marinövningen i östra Medelhavet – september 2018

Under perioden 1-8 september 2018 genomförde de ryska marinstridskrafterna tillsammans med luft- och rymdstridskrafterna den gemensamma övningen *Okeanskij Sjtit* i östra Medelhavet. Ur luft- och rymdstridskrafterna deltog sammanlagt 36 flygplan av olika typ, däribland Su-30SM, Su-33, Il-38 och Tu-142 ur marinflyget samt Tu-160 ur det strategiska bombflyget. Uppgifterna om antal medverkande fartyg varierade men den 16 september, meddelade försvarsminister Sjojgu att 28 fartyg hade deltagit (TASS 2018). Detta antal överensstämmer väl med uppgifterna i tabell 2, vilket är en sammanställning av de fartyg och fartygsklasser som fanns i Medelhavet under tiden för övningen. Av de 28 fartygen var 19 ytstridsfartyg eller ubåtar, fyra mindre båtar (tonnage < 500 ton) och fem hjälpfartyg. Även under denna kraftsamling tillhörde mer än 2/3 av de deltagande fartygen från Svartahavsmarininen. Särskilt betecknade för Svartahavsmarininen brist på större fartyg var att övningens två största fartyg inte kom från Svartahavsmarininen utan Norra marinen.

Den ryska marinövningen i september hade en direkt koppling till kriget i Syrien, i synnerhet med tanke på hur valet av tidpunkt för den sammanföll med ett förväntat anfall mot Idlib. Samtidigt skickade övningen signal till omvärlden om att Ryssland förmår att sätta ansenlig tyngd bakom försvaret av ryska nationella intressen i Medelhavsområdet, i Syrien såväl som i andra regioner.

Det finns ett flertal olika orsaker till att Ryssland förmådde att uppbåda en sådan relativt stor fartygsstyrka. Ett första skäl var att två attackkorvetter av SVIJAZJSK-klass från Kaspiska flottiljen anslöt till Medelhavsförbandet redan maj 2018. Ett andra skäl var tidpunkten för övningen var en naturlig rotationsperiod för flertalet av fartygen i Medelhavsförbandet. Genom en överlappande rotation fördubblades därigenom effektivt flera av förmågorna. Ett tredje skäl var att fartygsgruppen ur Norra marinen bestående av en robotkryssare och en jagare anslöt till östra medelhavet som del av en långresa. Ett fjärde skäl var att Östersjömarininen fregatt ”Jaroslavl Mudrij” av NEUSTRASJTJIMIJ-klass anslutit till Medelhavet efter avslutad patrullering i Adenviken.

I november 2018 meddelade den ryske försvarsministern att övningen inte var en engångsföreteelse utan kommer framöver att genomföras regelbundet (Interfax AVN 2018). Övningsseriens periodicitet specificerades inte närmre men kommer sannolikt ske varje, eller möjligen vartannat år.

FOI MEMO	Datum/Date 2018-12-07	Sida/Page 6 (12)
Titel/Title Rysslands ständiga marina närvaro i Medelhavet		Memo nummer/number FOI Memo 6569

Tabell 2: Deltagande fartyg under marinövningen 1-8 september 2018.

Antal	Typ	Klass (antal)
1	Kryssare	SLAVA
1	Jagare	UDALOG
5	Fregatter	GRIGOROVITJ (3), NEUSTRASJTJIMIJ, KRIVAK
2	Konventionella attackubåtar	KILO
3	Attackkorvetter	SVIJAZJSK (3)
2	Signalspaningsfartyg	MOMA, JURIJ IVANOV
3	Landstigningsfartyg	ALLIGATOR (2), ROPUCHA
2	Utsjöminsvepare	NATJA (2)
2	Antidiversionfartyg	GRATJONOK
2	Stridsbåtar	RAPTOR och/eller BK-16
1	Tankfartyg	BORIS TJILKIN
2	Räddnings- och/eller utsjöbogserare	Projekt 22870, SLIVA
1	Kranfartyg	KASJTAN
1	Verkstadsfartyg	AMUR
28		

Förutsättningar för marina operationer i Medelhavet

Liksom det ryska Medelhavsförbundet var den sovjetiska Medelhavseskadern organisatoriskt en del av Svartahavsmarinen. Då som nu är dess styrka därför central för vilken sjömak Ryssland kan projicera i Medelhavet, i synnerhet vad gäller ytfartyg. Även Rysslands förutsättningar för marin underhållstjänst i operationsområdet är betydelse för dess marina operationer i Medelhavet. Med underhållstjänst avses i detta memo exempelvis möjligheterna till bunkring, påfyllnad av förnödenheter, besättningsbyten och rekreation och vila för besättningarna.

Svartahavsmarinens betydelse för ryska marina operationer i Medelhavet

För att upprätthålla en kraftfull ständig närvaro i Medelhavet förfogade den sovjetiska Svartahavsmarinen över ett mycket stort antal fartyg. Enligt en tidigare chef för ryska Svartahavsmarinen ingick i slutet av 1980-talet sammanlagt 833 ytfartyg, ubåtar, mindre båtar och hjälpfartyg i den sovjetiska Svartahavsmarinen. Däribland åtta kryssare eller jagare (inklusive två helikopterkryssare) samt ett 40-tal fregatter eller korvetter (Vitko 2017).

Sovjetunionens upplösning 1991 satte effektivt stopp för Svartahavsmarinens verksamhet i Medelhavet och den sovjetiska Medelhavseskadern avvecklades 1992. Tillblivelsen av de två före detta Sovjetrepublikerna Ukraina och Ryssland klöv den tidigare sovjetiska Svartahavsmarinen itu och fartygsbeståndet blev föremål för en utdragen diskussion om hur fartygen skulle delas upp mellan de två länderna. Först 1997 kom en överenskommelse till stånd vilken innebar att Ryssland övertog drygt 80 procent av den sovjetiska Svartahavsmarinens fartygsbestånd (Felgenhauer 1999). Även därefter begränsades den ryska Svartahavsmarinens verksamhet kraftigt av andra anledningar. Framför av Ryssland dåliga ekonomi, vilket också var den främsta orsaken till den mycket låga förnyelsen av fartygsbeståndet. Den ryska Svartahavsmarinen disponerade inte heller som tidigare de marinbaser, hamnar och reparationsvarv som efter Sovjetunionens upplösning hamnat på framför allt ukrainsk men även georgiskt territorium. En förutsättning för ryska Svartahavsmarinens existens var att man i avtalet från 1997 fick arrendera marinbasen i Sevastopol och angränsande infrastruktur i 20 år. Avtalet skulle löpa ut 2017 men förlängdes 2010 med 25 år.

Svartahavsmarinens mycket låga operativa status var sannolikt huvudanledningen till att den inte utgjorde grunden för medelhavnärvaron när den inrättades 2013. Enligt Dmitrij Gorenburg, expert på de ryska marinstridskrafterna vid *Center for Naval Analysis* (CNA) i Washington, tillfördes den ryska Svartahavsmarinen endast ett nytt örlogsfartyg under perioden 1991-2014 (Gorenburg 2018). Även om detta kan var aningen för lågt räknat¹² illustrerar detta väl hur den ryska Svartahavsmarinen förföll under nästan

¹² År 2009 tillfördes Svartahavsmarinen en nybyggd minsvepare av NATYA-klass ("Vitse-admiral Zacharin") men dessförinnan, år 2002, överfördes den i princip nya attackkorvetten "Samum" av DERGATJ-klass från Östersjömarinen.

FOI MEMO	Datum/Date 2018-12-07	Sida/Page 7 (12)
Titel/Title Rysslands ständiga marina närvaro i Medelhavet		Memo nummer/number FOI Memo 6569

25 år. När nya fartyg började tillföras 2014 var det mycket få fartyg inom Svartahavsmarinens vars ålder understeg 30 år.

Nya fartyg

Kryssningsrobotsystemet *Kalibr* har på många sätt varit en symbol för de ryska marinstridskrafternas modernisering, vilket också ytterligare underströks av president Putins uttalande om att beredskapen att verka med kryssningsrobotar skall utgöra en ständig förmåga i Medelhavsförbundet (Interfax 2018). Därför illustreras Svartahavsmarinens modernisering i detta memo utifrån leveranser av ubåtar, fregatter, attackkorvetter och patrullfartyg med förmåga att bära *Kalibr*-systemet. Tabell 2 ger en översikt över de fartygsklasser och fartygsindivider beväpnade med *Kalibr* som redan har eller kommer levereras till Svartahavsmarinens fram till 2022. Dessa fartygsklasser är endast en delmängd av den totala fartygsförnyelsen. Parallellt pågår även leveranser av olika typer av special- och hjälpfartyg till Svartahavsmarinens, däribland antidiversionsfartyg, hamnbogserare, tankfartyg och stridsbåtar.

Den dåvarande marinchefen, amiral Viktor Tjirkov, meddelade 2014 att Svartahavsmarinens skall tillföras ett 30-tal nya fartyg till år 2020, däribland sex konventionella attackubåtar av KILO-klass, sex fregatter av GRIGOROVITJ-klass och sex patrullfartyg av BYKOV-klass (RIA Novosti 2014). Av dessa hade i oktober 2018 samtliga sex ubåtar, tre av fregatterna och två patrullfartygen tillförts Svartahavsmarinens. På grund av det ukrainska exportembargot är leveranserna av de återstående tre fregatterna mycket osäkra. Likaså förekommer uppgifter om att de resterande fyra patrullfartygen inte kommer att tillföras Svartahavsmarinens (Izvestija 2018a).

Trots sanktioner och omprioriteringar till följd av ett förändrat säkerhetspolitiskt läge har Ryssland försökt att bibehålla leveranstakten av nya fartyg. Ett exempel på detta är den helt nya klass av attackkorvetter (URAGAN-klass) som byggs i stort antal på olika varv i Ryssland. I första hand kommer de sex attackkorvetter som byggs vid två olika varv på Krim levereras till Svartahavsmarinens. Överlämning av de nya attackkorvetter kommer sannolikt inledas först efter 2020 i och med att sanktionerna orsakat en kraftigt ökad efterfrågan av fartygsmaskineri, vilket in sin tur lett till leveransproblem hos ryska tillverkare. Under 2018 har en attackkorvett av SVIJAZJSK-klass tillförts Svartahavsmarinens. Denna ersätter en av de två ur samma klass som överfördes till Östersjömarinens 2016. I takt med att de färdigställs kommer troligen ytterligare tre attackkorvetter av SVIJAZJSK-klass levereras till Svartahavsmarinens under de närmsta åren (Izvestija 2018b).

Tabell 3: De ytstridsfartyg och ubåtar med kryssningsrobotsystem *Kalibr* som har eller planeras att tillföras Svartahavsmarinens under åren 2014-2022.

Antal (okt 2018*)	Typ	Klass	Deplacement (ton)
6 (3)	Fregatt	GRIGOROVITJ	4 000
6 (6**)	Konventionell attackubåt	KILO	2 350***
4 (1)	Attackkorvett	SVIJAZSK	950
6 (0)	Attackkorvett	URAGAN (MYTISJTJI)	800
6 (2)	Patrullfartyg (korvett)	BYKOV	1 700

* Hittills levererade; ** Två av ubåtarna tillfördes Medelhavsförbundet; *** I ytläge

Som tabell 3 visar har Svartahavsmarinens tillförts tolv enheter beväpnade med *Kalibr*-systemet sedan 2014. Utifall samtliga fartygsleveranser som aviserats genomförs kommer hela 28 nya fartyg beväpnade med *Kalibr* ha tillförts Svartahavsmarinens 2022. Med tanke på osäkerheten kring leveranser av ett flertal fartygsklasser är det mer sannolikt att det totala antalet nya fartyg till 2022 uppgår till mellan 21-25 stycken, vilket innebär omkring en fördubbling av det antal som fram tills nu levererats.

Samtidigt som Svartahavsmarinens har fått och kommer att få nya fregatter, attackubåtar och attackkorvetter (andra och tredje rangens fartyg), kommer antalet tillgängliga större fartyg att vara mycket lågt. Efter branden ombord kryssaren "Kertj" av KARA-klass 2014 återstår endast ett fartyg av första rang: Svartahavsmarinens flaggskepp, kryssaren "Moskva" av SLAVA-klass. Dock är "Moskva" sedan 2016 tagen ur tjänst och inväntar omfattande modernisering som kommer att ta flera år att genomföra (Flotprom 2018).

FOI MEMO	Datum/Date 2018-12-07	Sida/Page 8 (12)
Titel/Title Rysslands ständiga marina närvaro i Medelhavet		Memo nummer/number FOI Memo 6569

Svartahavsmarinens marinbaser och ansvarsområde

Redan 2005, långt innan man påbörjat förnyelsen av Svartahavsmarinens fartygsbestånd, inleddes ett federalt målprogram¹³ med syftet att fram till 2020 minska beroendet av infrastrukturen på den ukrainska Krimhalvön. Framför all skulle den marina infrastrukturen på det ryska fastlandet stärkas, och då framför allt i hamnstaden Novorossijsk. Målprogrammet påverkades inte nämnvärt av avtalsförlängningen 2010, vilket innebar att Rysslands rätt att nyttja marinbasen i Sevastopol förlängdes med 25 år, till 2042. Med annekteringen av Krim 2014 överfördes dock medel ur målprogrammet till befästheten av Krim (TASS 2014). Resultatet av dels det arbete som genomfördes inom ramen för målprogrammet och dels annekteringen av Krim är att Svartahavsmarinens tillgång till marin infrastruktur är mycket god.

I takt med förnyelsen av Svartahavsmarinens fartygsbestånd och att ansvaret att avdela fartyg för tjänst i Medelhavet därmed ökat har även en expansion av dess ansvarsområde kommit på tal. Idag utgör Suez gränsen mellan Svartahavsmarinens och Stillahavsmarinens ansvarsområden, vilket innebär att Stillahavsmarinens ansvarsområde är enormt. Anledningen till denna uppdelning var Svartahavsmarinens låga operativa status under framför allt 1990- och 2000-talen. En följd av både den förbättrade infrastrukturen, i såväl Svarta havet som i Medelhavet, samt förnyelsen av fartygsbeståndet kan därför Svartahavsmarinens ansvarsområde komma att utökas till att omfatta även Röda havet, Adenviken och möjligen även andra delar av Indiska oceanen (Vitko 2017).

Marin underhållstjänst i Medelhavet

Den sovjetiska Medelhavseskadern förlitade sig i hög grad på hjälpfartyg för bunkring och påfyllning av förnödenheter i operationsområdet. Förvisso hade man under slutet av 1960- och början möjlighet att anlöpa Egyptiska hamnar och från 1971 även den syriska hamnen i Tartus, men det var först 1984 som Tartus fick status som en sovjetisk marin understödspunkt (Lenta 2017). Efter Sovjetunionens upplösning övertogs avtalet med Syrien av Ryssland, men användes mycket sparsamt under 1990- och 2000-talet. Understödspunkten är idag den sista kvarvarande i sitt slag utanför ryskt territorium.

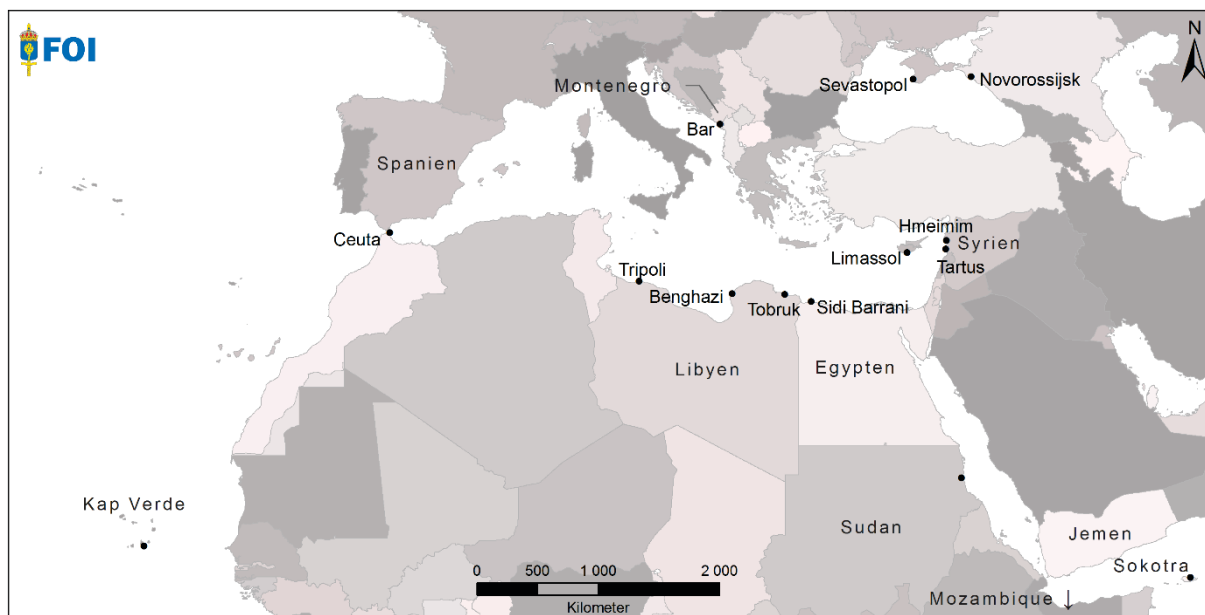
De senaste tio åren har Ryssland arbetat aktivt för öka den ryska marinens möjlighet att verka i Medelhavsområdet. Framför allt har detta handlat om att öka tillgången till hamnar för bunkring, mindre underhåll och återhämtning för besättningar. En lång rad länder har kommit på tal och de fall som är allmänt kända redovisas kortfattat nedan, och berörda länder redovisas på karta 1. I flera fall har Ryssland fått till stånd avtal om förenklad handläggning vid anlöp av ryska fartyg, därtill florerar en rad rykten om hur Ryssland under en lång tid uppvaktat länder i regionen för att anlägga marinbaser eller ytterligare understödspunkter.

Den dåvarande ställföreträdande generalstabschefen, generalöverste Anatolij Nogovitsyn, meddelade i januari 2009 att samtal förs med en rad andra länder rörande en etablering av ryska marinbaser. Även om det från officiellt håll inte avslöjades med vilka Ryssland förde samtal med, förekom uppgifter om den jemenitiska ön Sokotra i Adenviken, den libyska huvudstaden Tripoli samt en utbyggnad av understödspunkten i Tartus, Syrien (Lenta 2010). Oroligheterna i Libyen 2011 samt i Jemen 2012 satte sannolikt effektivt stopp för eventuella planer att etablera rysk närvaro i de länderna. En viss modernisering av understödspunkten i Tartus genomfördes under åren 2010-11, men moderniseringen innebar inte någon betydande operativ förändring.

Enligt Aleksej Nikolskij, verksam vid tankesmedjan *Centre for Analysis and Technologies* (CAST), undersökte Moskva under åren 2013-14 förutsättningarna att utöka de ryska bunkrings- och baseringsmöjligheterna i en rad Medelhavsländer. Montenegro, Cypern och troligen även Grekland och Egypten är fyra länder som på olika sätt som Ryssland undersökt i detta avseende. I december 2013 uppgav en Montenegrinsk nyhetstidning att Montenegros regering avböjt en förfrågan om etablering av en rysk marinbas i hamnstaden *Bar* i södra delen av landet (Nikolskij 2014).

¹³ ”Det federala målprogrammet för skapandet av ett bassystem för Svartahavsmarinens på ryskt territorium under perioden 2005-20”.

FOI MEMO	Datum/Date 2018-12-07	Sida/Page 9 (12)
Titel/Title Rysslands ständiga marina närvaro i Medelhavet		Memo nummer/number FOI Memo 6569

Karta 1: I memot omnämnda länder och orter.

Cypern och Ryssland ingick 2015 ett avtal som medger och förenklar för ryska örlogsfartyg att bunkra i hamnstaden Limassol (Mediterranean affairs 2015). Den spanska exklaven Ceuta i Nordafrika har sedan åtminstone 2010 använts regelbundet av ryska örlogsfartyg. Med anledning av att det ryska hangarfartyget "Kuznetsov" skulle användas inom ramen för de ryska militära operationerna i Syrien, nekades ryska örlogsfartyg i november 2016 att anlöpa Ceuta, men från november 2018 tillåts ryska marinstridskrafter återigen använda hamnen (Vzgljad 2018). På senare år har liknande avtal ingåtts med länder på såväl Afrikas väst- som östkust. I november 2016 godkände den ryska regeringen ett mellanstatligt avtal med Kap Verde om en förenklad hantering av inlöp av ryska örlogsfartyg till önationen (Regnum 2016). Två år senare, i april 2018, slöts ett liknande avtal med Mozambique (RIA Novosti 2018a).

I januari 2017 slöt Ryssland och Syrien ett avtal som ger ryska marinstridskrafter rätt att använda hamnen i Tartus i ytterligare 49 år, med möjlighet till ytterligare 25 års förlängning (Lenta 2017). Redan 2015 hade bland annat muddringsarbeten inletts för att öka Rysslands nytta av understödspunkten, men med avtalsförnyelsen 2017 ingick även en kraftig utvidgning av den ryska delen som bland annat omfattade byggnation av två nya pirer med möjlighet att förtöja fartyg med ett tonnage som överstiger 10 000 ton. Avtalet tillåter även Ryssland att hålla upp till elva fartyg i hamnen samtidigt, inklusive fartyg med nukleär framdrift (VPK 2017). I december 2017 meddelade den dåvarande chefen för Svartahavsmarinen, amiral Aleksandr Vitko att alla avtal rörande understödspunktens utbyggnad var klara och att arbetet kunde börja (Interfax 2017).

På senare tid har uppgifter förekommit om att Ryssland för samtal med flera afrikanska länder om etablering av rysk militär närvaro. I oktober 2016 förekom uppgifter om att Ryssland och Egypten diskuterar ett eventuellt ryskt arrende av flygbasen Sidi Barani, nordvästra Egypten (Izvestija 2016). I juni 2018 uppgav Rysslands ambassadör i Sudan att det pågår samtal med den sudanesiska regimen om en etablering av en rysk marin understödspunkt i Sudan (RIA Novosti 2018b). I en artikel den brittiska tabloiden *The Sun*, som citerar brittiska underrättelsekällor, rapporterades det i oktober 2018 att Ryssland genom ryska säkerhetsföretag satt upp militära anläggningar i de libyska hamnstäderna Benghazi och Tobruk (The Sun 2018).

FOI MEMO	Datum/Date 2018-12-07	Sida/Page 10 (12)
Titel/Title Rysslands ständiga marina närvaro i Medelhavet		Memo nummer/number FOI Memo 6569

Slutsatser

Krigsutbrottet i Syrien 2011 var en katalysator för en ökad rysk marin verksamhet i Medelhavet. Sedan dess har verksamheten gradvis blivit mindre beroende av krigets utveckling och syftar idag främst till att lägga grunden för en långsiktig och ständig rysk marin närvaro på Medelhavet. Grunden för detta lade Ryssland redan 2013 genom skapandet av ett fartygsförband med Medelhavet som operationsområde. Den ryska interventionen i Syrien 2015 innebar att marin verksamhet till stöd för den pågående militära operationen gavs företräde framför långsiktiga mål, men tre år senare är den ryska marina närvaron i Medelhavet inte primärt en följd av militära operationer i Syrien. Förhållandet är idag snarare det motsatta i det att marinstridskrafternas stöd till de militära operationerna i Syrien genomförs inom ramen för den ständiga marina närvaron i Medelhavet.

På många sätt är den ständiga ryska marina närvaron sedan 2013 en återtagning av den sovjetiska som upprätthölls under åren 1967-92. De sovjetiska marinstridskrafterna befann sig under denna period på sin absoluta topp och syftade till att vara en motvikt till framför allt USA:s marinstridskrafter och att värna sovjetiska intressen under uppblussade konflikter och kriser. Idag är det återigen framför allt nationella intressen som driver Rysslands strävan att öka den marina närvaron i Medelhavet, vilket tydligt framgår av hur Medelhavet framställs i ryska doktriner. Återskapandet av fartygsförbandet i Medelhavet har därtill även ett symboliskt värde som inte bör underskattas. Genom den ständiga Medelhavsnärvaron har Ryssland återtagit ett inflytande som förlorades i och med Sovjetunionens upplösning, och lämnat 1990- och 2000-talet då Ryssland var svagt och inte förmådde värna sina intressen i Medelhavsregionen.

Vad gäller förutsättningarna att vidmakthålla närvaron i Medelhavet har Ryssland i jämförelse med Sovjetunionen såväl likheter som skillnader. En betydande skillnad är att den sovjetiska närvaron var betydligt mer omfattande sett till antal fartyg. Inte ens under den relativt omfattande marinövningen i september 2018, då knappt 30 fartyg deltog, var det antalet i paritet med vad som var normalbilderna under 1970- och 80-talen. Då som nu är det först och främst Svartahavsmarinens styrka som avgör vilken sjömacht Ryssland kan projicera i Medelhavet. Den förnyelse av Svartahavsmarinens fartygsbestånd som pågår sedan 2014 har väsentligt förbättrat dess möjlighet att avdela moderna och kapabla fartyg för tjänstgöring i Medelhavseskadern. Trots att rysk varvsindustri står inför utmaningar som påverkar dess förmåga att leverera i utsatt tid kommer Svartahavsmarinen att inom de närmsta fem åren tillföras ytterligare fartyg, vilket i sin tur på kort sikt kommer att garantera förmågan att vidmakthålla och även möjliggöra en viss utökning av Rysslands ständiga marina närvaro i Medelhavet.

Vad gäller förutsättningarna för ryska örlogsfartygs tillgång till hamnar och marinbaser i regionen, ser det bättre ut än under Sovjetunionen. Viktigast är den pågående expansionen av den marina understödspunkten i Tartus som inom kort kommer att verka som en, om än i mindre skala, rysk marinbas. Betydelsen av att förfoga över en marinbas i operationsområdet går ur en operativ synvinkel sannolikt inte att överskatta. I synnerhet om Ryssland avser att under överskådlig låta ubåtar ingå i Medelhavsförbandet. Förutsättningarna att ingå ytterligare avtal som tillåter Rysslands marinstridskrafter att nyttja andra länders infrastruktur i Medelhavsregionen ser dessutom goda ut.

I vilken mån den ryska marina närvaron i Medelhavet kan komma att bli en utgångspunkt för en ökning av rysk marin närvaro i Atlanten och Indiska oceanen återstår att se. Den förbättrade tillgången till hamnar och marinbaser för bunkring och mindre reparationer talar för detta. För att verka i dessa havsområden under längre perioder är förfogandet över större örlogsfartyg en förutsättning. I någon mån kan detta lösas med omfördelningar inom marinstridskrafterna, men bristen på större örlogsfartyg är inte unik för Svartahavsmarinen och kommer inte att lösas på varken kort eller medellång sikt.

FOI MEMO	Datum/Date 2018-12-07	Sida/Page 11 (12)
Titel/Title Rysslands ständiga marina närvaro i Medelhavet		Memo nummer/number FOI Memo 6569

Referenser

Army & Navy (2013) "Vozrozdjenije Sredizemnomorskoj eskadry", 13 juni, <https://sdelanounas.ru/blogs/34831/> (hämtad 2018-09-05).

Biznes FM (2016) "Sluzjba sredizemnomorskoj eskadry stanet odnoj iz osnovnych zadatj tjernomoskogo flota Rossii", 28 november, <https://www.bfm.ru/news/340011> (hämtad 2018-09-10).

Felgenhauer, Tyler (1999) *Ukraine, Russia, and the Black Sea Fleet Accords, WWS Case study 2/99*, Woodrow Wilson School of Public and International Affairs, Princeton University, New Jersey.

Flotprom (2018) "Sudostroiteli predlozjili dva varianta modernizatsii krejsera `Moskva`", 17 juli, <https://flot.com/2018/ЧерноморскийФлот36/> (hämtad 2018-09-27).

Försvarsministeriet (2013) "Vladimir Putin posetil Tsentralnyj komandnyj punkt Vooruzjennyh Sil RF", https://function.mil.ru/news_page/world/more.htm?id=11769044@egNews (hämtad 23 augusti 2018).

Gorenburg, Dmitrij (2018) "Is a New Russian Black Sea Fleet Coming? Or is It Here?", <https://warontherocks.com/2018/07/is-a-new-russian-black-sea-fleet-coming-or-is-it-here/>, 31 juli (hämtad 2018-08-24).

Grunder för Rysslands marina politik (2017) "Osnov gosudarstvennoj politiki Rossijskij Federatsii v obladi vojenno-morskoj dejatel'nosti na period do 2030 goda", <http://kremlin.ru/acts/bank/42117> (hämtad 2018-08-28).

Interfax (2017) "Komandujusjtij TjF: v blizajsjeje vremja flot polutjit sjest korablej s `Kalibrami`", 1 december, <http://www.interfax.ru/interview/589923> (hämtad 2018-09-26).

Interfax (2018) "Putin zajavil, tjto korabli s `kalibrami` prodolzjat bojevuju sluzjbu v Sredizemnom morje", 16 maj, <http://www.militarynews.ru/story.asp?rid=0&nid=481810> (hämtad 2018-09-20).

Interfax AVN (2018) "Utjenija `Okeanskij sjtjit` stanut reguljarnymi", 2 november, <http://www.militarynews.ru/story.asp?rid=0&nid=494529> (hämtad 2018-11-13).

Izvestija (2016) "Egipet predostavit Rossii vojennuju bazu", 10 oktober, <https://iz.ru/news/636932> (hämtad 2018-09-20).

Izvestija (2018a) "Korabli-roboty: modulnye korvety vozmut pod ochranu Novorossijsk", 5 oktober, <https://iz.ru/787909/roman-kretcul-aleksei-ramm/korabli-roboty-modulnye-korvety-vozmut-pod-okhranu-novorossiisk> (hämtad 2018-10-18).

Izvestija (2018b) "Rakety `Malysji` natjalis obespetjivat podderzjku Sukhoputnym vojskam", 8 oktober, <https://iz.ru/739077/nikolai-surkov-aleksei-ramm/raketnye-malyshi-nauchilis-obespechivat-podderzhku-sukhoputnym-vojskam> (hämtad 2018-10-18).

Lenta (2010) "VMF Rossii oproverg informatsii o modernizatsii morskoy bazy v Sirii", 13 januari, <https://lenta.ru/news/2010/01/13/tartus1/> (hämtad 2018-09-12).

Lenta (2017) "Rossija i Sirija podpisali soglasjenie o rassjirenii bazy v Tartuse", 20 januari, <https://lenta.ru/news/2017/01/20/tartus/> (hämtad 2018-09-11).

Marindoktrinen (2015), Morskaja doktrina Rossijskoj Federatsii, <http://kremlin.ru/events/president/news/50060> (hämtad 2018-08-28).

Mediterranean affairs (2015) "Russia's military agreement tightens bond with Cyprus", 9 mars, <http://mediterraneanaffairs.com/russia-military-agreement-cyprus-navy-energy/> (hämtad 2018-09-12).

New York Times (1964) "Polaris Submarine in Spain", <https://www.nytimes.com/1964/03/02/archives/polaris-submarine-in-spain.html> (hämtad 2018-08-21).

New York Times (1970) "In Mediterranean, a Delicate Balance", <https://www.nytimes.com/1970/12/24/archives/in-mediterranean-a-delicate-balance.html>, retrieved 2018-08-10).

FOI MEMO	Datum/Date 2018-12-07	Sida/Page 12 (12)
Titel/Title Rysslands ständiga marina närvaro i Medelhavet		Memo nummer/number FOI Memo 6569

Nikolskij, Aleksej (2014) "Russian Naval Presence in the Eastern Mediterranean and the Problem of Projected Naval Basing", *Moscow Defense Brief*, nr. 2, <http://mdb.cast.ru/mdb/2-2014/item1/article2/> (hämtad 2018-09-12).

Regnum (2016) "Uprosjtjen zachod rossijskich vojnyh korablej v vodu Kabo-Verde", 7 november, <https://regnum.ru/news/2202100.html> (hämtad 2018-11-13).

RIA Novosti (2014) "Glavkom VMF RF: TjF do 2020 popolnitsja 30 novymi korabljami", 6 oktober, <https://ria.ru/interview/20141006/1027138432.html> (hämtad 2018-08-29).

RIA Novosti (2018a) "Rossija i Mozambik Podpisali soglasjenije ob uprosjtjenom zachode korablej VMF", 4 april, https://ria.ru/defense_safety/20180404/1517927651.html (hämtad 2018-11-13).

RIA Novosti (2018b) "Posol Rossii otsenil perspektivy sozdanija bazy VMF v Sudane", 9 juni, <https://ria.ru/world/20180609/1522412113.html> (hämtad 2018-09-20).

Sjisjkin, Aleksandr (2018) "Rossijskim podlodkam mesjajut dejstvovat v Sredizemnom more", <https://vz.ru/world/2018/5/28/924562.html> (hämtad 2018-08-24).

Sysujev, Jurij (2012) "Sredizemnomorskaja uestkada: boevye dela, iskusstvo, sjkola i opyt" i Gorbatjev, Sergej (red) Na ostrije globalnogo protivostojanija: 5-aja Sredizemnomorskaja eskadra VMF SSSR na zasjtjite derzjavy v epoku `choldnoj vojny` - 2012, förlag Marinist, Sevastopol.

TASS (2014) "Sjojgu: na razvitije Tjernomorskogo flota RF do 2020 roga vydeljat bolee 86 mlrd rub.", 6 maj, <http://tass.ru/politika/1168496> (hämtad 2018-08-29).

TASS (2017) "Okolo 15 korablej i sudov TjF vchodjat v sostav Sredizemnomorskoj eskadry VMF RF", 1 juni, <https://tass.ru/armiya-i-opk/4301162> (hämtad 2018-09-03).

TASS (2018) "Sjojgu rasskazal ob utjastii Putin ana vsech etapach manevrov `Vostok-2018`", 16 september, <https://tass.ru/armiya-i-opk/5569927> (hämtad 2018-09-25).

The Sun (2018) "Putin Troops in Libya. Russia sends troops and missiles into Libya in bid to enforce stranglehold on the West", 8 oktober, <https://www.thesun.co.uk/news/7448072/russia-missiles-libya-warlord/> (hämtad 2018-10-18).

Vitko, Aleksandr Viktorovitj (2017) "Tjernomorskij flot: faktor rassjirenija bojevych vozmoznostej v zone otvetstvennosti", *Vojennaja Mysl*, nr. 7, juli 2017, s.16-22.

Vojennoje Obozrenije (2016) "5-ja operativnaja. Intervju admirala v otskavke Selivanova Valentina Jegorovitja", <https://topwar.ru/104428-5-ya-operativnaya-intervyu-admirala-v-otstavke-selivanova-valentina-egorovicha.html> (2018-02-21).

VPK (2013) "V Sredizemnom more sozdadut operativnoje sojedenenije VMF Rossii", 25 februari, <https://vpk-news.ru/news/14613> (hämtad 2018-10-18).

VPK (2017) "Gratjonok` dalnego plavanija", *Vojenno-promysjtjennyj kurer*, 13 september, (35): 1.

Vzgljad (2018) "Ispanskij port otmenil sanktsii protiv Rossii", 9 november, <https://vz.ru/world/2018/11/9/949893.html> (hämtad 2018-11-13).